

12. Mesežnikov G. K niektorým otázkam zahraničnopolitickej línie súčasného ruského vedenia v kontexte stredoeurópskeho regionu / G.Mesežnikov // Medzinárodné otázky. – 1994. – č.1. – S. 3–16.
13. Národná obroda. – 25.11. – 1995.
14. Samson I. Bezpečnostné aliancie a interpretácia dokumentov NATO / I.Samson // Euroatlantické partnersvo. NATO v dokumentach z rokov 1990–1999 / Ed. Š.Šebesta. – Bratislava: MO SR, SFPA, Politologický kabinet SAV, 2000. – S. 11–26.
15. Samson I. Integrácia Slovenska do bezpečnostného systému Západu. Bezpečnostné špecifiká a špecifické riziká neistôt / Samson I. – Bratislava: SFPA, 1997. – 94 s.
16. Slovensko 1995. Súhrná správa o stave spoločností / Ed. Bútorá M., Hunčík P. – Bratislava: Nadácia Sándora Máraiho, 1996. – 289 s.
17. Slovensko 1996. Súhrná správa o stave spoločností a trendoch na rok 1997 / Ed. Bútorá M. – Bratislava: IVO, 1997. – 363 s.
18. Slovensko 1997. Súhrná správa o stave spoločností a trendoch na rok 1998 / Ed. Bútorá M. – Bratislava: IVO, 1998. – 702 s.
19. Škvrnda F., Zatlíkaj P. Národná bezpečnosť SR a európske bezpečnostné štruktúry // Vojenské obzory. – 1994. – № 1.

УДК 321.01(470)«1999/2000»

Т.Опанасюк

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ЦИКЛУ В РОСІЇ (1999-2000 рр.)

У статті автор здійснює системний аналіз політичної ситуації у РФ в другій половині 1999 – на початку 2000 рр. Характеризує основні політичні сили та стратегію їх діяльності під час парламентських та президентських виборів. Аналізує результати та наслідки виборів для подальшого суспільно-політичного життя країни. Для дослідження цих питань автор застосовує такі загальнонаукові та конкретно-історичні методи: аналізу документів, порівняльно-історичний та хронологічний.

Проведений автором аналіз дозволяє зробити висновок, що парламентські вибори 1999 р. засвідчили кінець ельцинського

періоду в новітній історії Росії. Після проголошення Б. Єльциним своїм наступником В. Путіна президентські вибори фактично відігравали роль інструменту легітимації вже прийнятого політичного рішення. Російський парламент поступово перетворюється на «кишеньковий», виключений з процесу реальної розробки та ухвалення політичних рішень.

Ключові слова: вибори, Державна Дума, політична партія, політична опозиція, влада, президент, Путін.

В статті «Особенности избирательного процесса и результаты второго электорального цикла в России (1999-2000 гг.)» автор осуществляет системный анализ политической ситуации в РФ во второй половине 1999 – начале 2000 гг. Характеризует основные политические силы и стратегии их деятельности во время парламентских и президентских выборов. Анализирует результаты и последствия выборов для дальнейшей общественно-политической жизни страны. Для изучения этих вопросов автор применяет такие общенаучные и конкретно-исторические методы: анализ документов, сравнительно-исторический и хронологический.

Автор приходит к выводу, что парламентские выборы 1999 г. показали конец ельцинского периода. После оглашения Б.Ельциным своим приемником В.Путина президентские выборы фактически играли роль инструмента уже принятого политического решения. Российский парламент постепенно превращается в «карманный», исключенный из процесса реальной разработки и принятия политических решений.

Ключевые слова: выборы, Государственная Дума, политическая партия, политическая оппозиция, власть, президент, Путин.

In the article «The Peculiarities of the Electoral Process and the Results of the Second Electoral Cycle in Russia (1999-2000)» the author provides a systematic analysis of the political situation in Russia of the second half of 1999 – the beginning of 2000. She characterizes the main political forces and the strategy of their work during the parliamentary and presidential elections. She analyzes the government's attitude to the political parties. She explores the forms of interaction between political parties and the prospects for political opposition in Russia. She analyzes the results and consequences of the parliamentary and presidential elections on further social and political life of the country. To investigate these issues the author applies the following general scientific and specific historical methods: document analysis, comparative historical and chronological method.

Analysis conducted by the author leads to the following conclusions:

1. The Parliamentary elections have shown that the public is tired of waiting for some perspectives, it is ready to support any government that seems to be strong enough and capable to lead the country out of the impasse. The elections clearly recorded the end of Yeltsin's period in the modern history of Russia. A situation has showed that both poles of the political opposition of 1990s (government and opposition) are unable to stabilize the society. The collapse of the Yeltsin's regime policy together with the absence of the alternative to the Communist Party of Russian Federation, led to a change in the configuration of political forces in the country, that revealed in the results of parliamentary elections.

2. After the proclamation of Boris Yeltsin Vladimir Putin as his successor, the presidential election actually played the role of an instrument of legitimizing of already adopted political decision. The results of the presidential election have marked the final end of the political crisis and the beginning of a new period in the history of Russia. The Russian parliament is gradually becoming a «pocket» one, excluded from the process of real development and political decision-making.

3. As a result of the parliamentary and presidential elections, Russian political system had two opposition parties: «Yabloko» and SPS versus the Communist Party. And both of them have failed to come to power because their objective was the mainstay of the regime. The opposition was characterized by strong ideological rhetoric aimed at preserving the narrow segments of the electorate, rather than on its broad public.

Key words: *election, the State Duma, political party, political opposition, government, president, Putin.*

Важливими засадами демократичного суспільства є боротьба політичних партій і свобода виборів. Перемога тієї чи іншої партії на виборах створює можливість використання державних посад для утвердження її лінії у вирішенні економічних, соціальних і політичних питань. Успішне проведення виборів і визнання суспільством їх результатів є важливою ознакою здатності суспільства розв'язувати актуальні для нього проблеми мирними політичними засобами. Тому проблему взаємовідносин різних політичних партій, у тому числі й опозиційних, їх боротьби за утримання першості в політичному житті країни можна віднести до однієї з найактуальніших у науковому та практичному планах.

Проблема діяльності політичних партій в Росії, їх участь у виборчих кампаніях досить активно вивчалась різними вченими. Найбільш цікавими є дослідження О.Бобрової «Факторы успеха на президентских выборах 1996 года», В.Гельмана «Коммунисты в структурах власти: анализ деятельности», У.Батлера «Становление многопартийности в России как фактор, воздействующий на отношения с западными государствами» та інші. Однак, в останніх дослідженнях з цієї проблеми мало уваги звертається на наступні питання: участь у виборах представників опозиції, форми взаємодії між різними політичними партіями та їх реальні можливості впливати на перебіг основних подій суспільно-політичного життя країни.

Метою даного дослідження є здійснення системного аналізу виборчого процесу та аналіз результатів виборчих кампаній в Росії 1999-2000 рр. Для досягнення поставленої мети будемо вирішувати наступні завдання:

- вивчити становище основних політичних сил РФ на передодні виборчих кампаній;
- розкрити ставлення влади до політичних партій;
- з'ясувати форми взаємодії між різними політичними партіями;
- проаналізувати перспективи російської політичної опозиції;
- проаналізувати наслідки результатів парламентських та президентських виборів для подальшого розвитку країни.

Виборча кампанія до Державної Думи 1999р. розпочалась на фоні зіткнень влади президента, яка постійно слабшала, та опозиції, вплив якої зростав, під керівництвом Ю.Лужкова. Однак після появи на політичній арені В.Путіна (9 серпня 1999 р.) ситуація стала кардинально змінюватися. Очоливши виконавчу владу, В.Путін починає активно боротись з чеченськими бойовиками, направивши російські війська у Дагестан для їх витіснення на територію Чечні. Такі рішучі дії нового прем'єра знайшли відгук серед громадськості. За даними соціологічних опитувань рейтинг популярності Путіна в першій половині 1999 р. складав 70%.

Попереду були вибори до Державної Думи. В.Путін у виборчій кампанії мав свої інтереси: хотів створити нову партію

влади, яка повинна була замінити вже не таку сильну «Наш дім – Росія» і забезпечити надійну підтримку прем'єру в новій Державній Думі.

Напередодні виборів до Державної Думи російське виборче законодавство почало змінюватись у напрямі обмеження демократичності електоральних процедур, а саме – звуження кількості виборчих об'єднань, які мають право брати участь у виборах. Зокрема, вони повинні були не раніше ніж за рік до виборів перереєструватись в «громадські політичні організації». Крім того ускладнилась процедура висування та реєстрації кандидатів.

У вересні 1999 р. було оголошено про створення на чолі з С.Шойгу нового політичного об'єднання «Єдність», яке активно вступило у передвиборчу боротьбу. Об'єднання було створено за ініціативою «зверху» і складалось з групи регіональних лідерів. «Єдність» вважало себе носієм ідеології, в основі якої лежить ідея відродження «великої Росії». В програму партії входило вирішення найгостріших проблем у країні: організація влади; реформа влади і суспільства; прагнення до співробітництва між лівими та правими. Загалом головним завданням об'єднання була мобілізація ресурсів виконавчої влади для протидії центристському блоку «Вітчизна – вся Росія» на виборах до Думи.

Поява на політичній арені «Єдності» стала несподіванкою для головного фаворита виборчої кампанії об'єднання «Вітчизна», яке прагнуло створити владну альтернативу Б.Єльцину. Об'єднавшись у серпні з рухом «Вся Росія», об'єднання стало називатись «Вітчизна – вся Росія». Досить швидко до нього приєдналися й інші політичні партії. Багато в чому завдяки тому, що його членом був колишній прем'єр-міністр Є.Примаков. Саме даному об'єднанню аналітики і пророкували перемогу на виборах. Хоча керівництво ВВР заявляло, що головним завданням програми є ліквідація ізоляції влади, а в платформі руху особливий акцент ставився на ролі виконавчої влади. «Ми за президентську республіку. Ми переконані, що в силу історичних традицій, відсутності досвіду багатопартійності... нам потрібна президентська республіка, в якій всенародно обраний президент

здійснював би верховну владу в країні» [1, с. 180]. Під час передвиборчої кампанії ВВР старалась уникнути статусу опозиційної фракції, прагнучи стати партією національної згоди.

Однак уже в жовтні «Єдність» змогла не лише наздогнати рейтинг популярності свого головного суперника, але й збільшити свій вплив. Це було пов'язано насамперед з тим, що високою популярністю користувався В.Путін, а «Єдність» сприймалась громадськістю як путінська партія. Загалом, успіх даної партії полягав у бажанні її лідерів реагувати на потреби та тенденції суспільства, тобто займатись популізмом.

Серед інших учасників виборчої кампанії були Комуністична партія, «Наш дім – Росія», Союз правих сил, «Яблоко», Ліберально-демократична партія.

Союз правих сил як виборчий блок був сформований у серпні 1999 р. До нього увійшли «Демократичний вибір Росії», «Нова сила», «Росія молода», «Демократична Росія», «Загальна справа», «Юристи за право та гідне життя людини». Таким чином, можемо сказати, що партія СПС представляла собою об'єднаний демократичний фронт, який складався із декількох схожих рухів. Центральною частиною партійної платформи СПС стало покращення економічної ситуації в країні. Керівництво фронту не бажало залишатись з статусом правої опозиції. Б.Немцов вважав, що «одне з завдань СПС полягає в тому, щоб не бути крайньою опозиційною організацією, яка взагалі ні з чим не згідна, якщо це пропонує влада» [11, с. 7].

За даними соціологів, на початку виборів 1999 р. найбільшою та найсильнішою політичною організацією були комуністи. У трійку партій, які гарантовано проходили до Державної Думи, на початку осені були також ВВР та «Яблоко» Балансувала на межі проходження ЛДПР [2, с. 48].

У виборчих технологіях 1999 р. головне місце належало дискредитації політичного противника за допомогою дезінформації, наклепів. Одну з ключових ролей під час виборчої кампанії відіграли електронні та друковані ЗМІ. Традиційно високий рівень довіри росіян до повідомлень телебачення та газет, передвиборчий характер їх суспільно-політичних матеріалів – все це вплинуло на остаточні результати

голосування. Так, основними напрямками інформаційної політики була дискредитація каналом ОРТ, який входив до медіа імперії Б.Березовського – одного з найбільш послідовних противників ВВР, Ю.Лужкова, Є.Примакова та інших активістів блоку. Одночасно суспільству пропонувались «позитивні образи» російських політиків – В.Путіна та С.Шойгу. Телеканал ТВ-6 активно підтримував Є.Примакова. Газета «Московский комсомолец» здійснювала спроби дискредитації С.Шойгу, Б.Березовського та інших активістів пропрезидентської коаліції. Слід зазначити, що роль зарубіжних ЗМІ у виборчій кампанії 1999 р. була невеликою.

19 грудня на вибори прийшли 61,8% виборців. За партійними списками 5% бар'єр подолали КПРФ – 24,3% (130 місць), «Єдність» – 23,3% (83 місця), ВВР – 13,3% (47 місць), Союз правих сил – 8,5% (32 місця) та «Яблоко» – 5,9% (20 місць), ЛДПР – 5,4% (16 місць) [3, с. 1].

Таким чином, на відміну від попередньої нова Дума була проурядовою, не дивлячись на те, що комуністи отримали більше голосів виборців. Якщо після виборів 1995 р. у лівих було 220 депутатських місць і їм не вистачало всього 6 голосів, щоб мати в Думі більшість, то після грудня 1999 р. їх кількість зменшилась до 130, і вони вже не мали можливості визначати політику законодавчого органу влади. КПРФ перестала виконувати функцію необхідної противаги, що забезпечує нормальну роботу парламенту.

Парламентські вибори показали, що населення втомилось від очікування перспектив, готове підтримати будь-яку владу, яка виглядає досить сильною і дієздатною, щоб вивести країну з глухого кута. Вибори ясно зафіксували кінець ельцинського періоду в новітньої історії Росії. Склалась ситуація, у котрій видно, що обидва полюси політичного протистояння 90-х років (влада й опозиція) неспроможні досягти стабілізації суспільства. Крах політики ельцинського режиму разом з відсутністю альтернати у КПРФ призвели до зміни конфігурації політичних сил в країні, що проявилось у результатах парламентських виборів. Вони показали, що вплив СПС не є великим, бо в особі його лідерів (Є.Гайдара, А.Чубайса, С.Кириєнка, Б.Немцова)

люди вбачають основних винуватців економічного становища країни. Але його вплив достатній для того, щоб стати програмно-ідеологічною противагою впливу лівої опозиції.

На лівому фланзі вибори означили можливості КПРФ. Здавалося б важке економічне становище населення забезпечує зростання підтримки комуністам. Однак нездатність лідерів КПРФ здійснити переоцінку цінностей, реформувати партію, чітко визначитись в новій ситуації призвели до суперечок у рядах лівих. Зліва активізувались екстремістсько-радикальні та національно-патріотичні партії і групи, справа – угруповання соціал-демократичного напрямку, що тяжіють до центру. КПРФ опинилась перед вибором: або рухатись до центру шляхом оновлення, або втрачати вплив, поступаючись лівим простором партіям соціал-демократичної орієнтації, потреба в якій буде збільшуватись.

Найбільш значні зміни намітились в центрі політичного спектру. Спочатку аналітики прогнозували, що центристські позиції здобуде ВВР. Однак, разом з тим багато аналітиків звертали увагу на сильний чиновницький склад її керівного центру. «Війна компроматів», яка розгорнулася на початку виборів, остаточно переконала виборців у тому, що на політичній арені борються за владу два угруповання правлячої еліти, а центримзм використовується як засіб маніпуляції.

Проте ця боротьба не лише не послабила, але й ще більш посилила тяжіння серед суспільства до поміркованого центримзму, у якому воно вбачало спасіння від конфронтації у верхах. У такій ситуації адміністрація Кремля, яка зробила ставку на В.Путіна в якості наступника Б.Єльцина на посаді президента, здійснила вдалий тактичний крок, що дозволив зіграти на центристських настроях мас, які втомились від протистояння політичної еліти. Швидко створений блок «Єдність» відтіснив ВВР з центристських позицій та добився успіху на виборах.

Вибори 1999 р. призвели до істотних змін розстановки сил у Державній Думі, появи нових політичних гравців, кардинального поновлення депутатського корпусу. Однак, ми не можемо розглядати їх як «революційні». Старожили – КПРФ, ЛДПР та «Яблоко» – не лише зберегли свою присутність в Думі, але й утримали свої місця в електоральному просторі. Більше того,

новенькі – «Єдність» та ВВР – також не внесли якихось особливих змін в електоральний простір. Специфіка ж виборів 1999 р. полягає в тому, що вперше праві сили опинились у меншості. До цього, наприклад на виборах 1995 р., ліві, навіть випереджаючи правих за кількістю голосів, не набирали 50%, оскільки значна частина виборців голосувала за центристів. Загалом вибори до Державної Думи зміцнили позицію Путіна, який тепер мав сильну підтримку серед законодавців.

31 грудня 1999 р. Б.Єльцин звернувся до росіян з промовою, у якій заявив, що складає з себе президентські повноваження, а також, що він підписав указ, яким обов'язки президента покладаються на прем'єра В.Путіна. До рішення Єльцина в цілому поставились добре і суспільна думка й еліта. Оскільки, президент, який втратив популярність і здатність до управління, нарешті залишив свою посаду. А, по-друге, цю посаду займе фактично переможець парламентських виборів, якого еліти готові були визнати в якості домінуючого актора на політичній арені.

Згідно Конституції, Путін міг бути виконуючим обов'язки президента не більше трьох місяців, а після цього терміну мали відбутись президентські вибори. Викликало дискусії питання строків виборів. Воно розділило політиків на два табори. Одна частина виступала за дострокові вибори, а інша – за проведення виборів у встановлені Конституцією терміни. За вибори в 2000 р. виступали кандидати, які займали найвищі посади в системі влади. Оскільки в результаті проведення дострокових виборів вони могли втратити свої посади. Це були Є.Примаков, Г.Селезньов. Проти наближення дати виборів були також ті, хто був не підготовлений до них – Г.Явлінський та А.Лебедь. Сюди ж можна віднести політиків, які не встигли визначитись з передвиборною стратегією та союзниками – Г.Зюганов, В.Жириновський, В.Черномірдин. За дострокові вибори виступали ті, кого не влаштувала ситуація «міжвладдя» при домінуванні Є.Примакова, а її затягування могло призвести до падіння шансів на перемогу у президентській кампанії. Це були Ю.Лужков, радикальне крило КПРФ. Врешті-решт вибори президента РФ було назначено на березень 2000 р.

18 січня 2000 р. почав працювати новий склад Державної Думи. Однак, вже в перший день роботи уряду розпочався з

конфлікту щодо розподілу депутатських портфельів. Зокрема, гострі дискусії викликало питання кандидатури спікера державної Думи. КПРФ запропонувала на цю посаду Г.Селезньова і більшість фракцій її підтримало. У результаті зал засідань залишили майже 100 депутатів. Це фактично в повному складі фракції ВВР, СПС, «Яблоко» та «Регіони Росії». Вони вважали несправедливим те, що лівоцентристська більшість продиктувала свої умови обрання голови палати і розподілу між фракціями та депутатським групами комітетів. Цього ж дня представники фракцій створили альтернативну Раду Думи – Координаційну раду, яку очолили лідери «Яблоко» Г.Явлінський, СПС С.Кириєнко, ВВР Є.Примаков і керівник групи «Регіони Росії» О.Морозов. Вони заявили, що метою ради є обговорення подальших спільних дій тих депутатських об'єднань, які постали проти несправедливості і диктату, що здійснюють великі фракції. Також Г.Явлінський зазначив, що за парламентську кризу несе відповідальність особисто В.Путін, і якщо він її не вирішить, то це може відбитись на його президентській кампанії.

Багато хто з аналітиків вважають, що чергова урядова криза не могла обійтись без підтримки Кремля. Підтримавши кандидатуру Г.Селезньова на посаді спікера, Кремль фактично отримав можливість проводити будь-яке рішення через діяльність Державної Думи. Коли гіпотетичний закон, який необхідно буде прийняти, не буде суперечити ідеологічним постулатам КПРФ, Кремль може натиснути на комуністів, нагадуючи їм з чією допомогою вони отримали керівну посаду в уряді, а «Єдність» разом з КПРФ забезпечували б більше половини депутатських голосів. Якщо ж Кремлю потрібно буде провести закон, який ні за яких умов не підтримують комуністи, наприклад, закон про землю, СПС або «Яблоко» будуть змушені виступити разом з «Єдністю», що також забезпечить останній більшість думських голосів.

Щодо отримання комуністами головної посади в Державній Думі, то можна зробити припущення, що розрахунок робився на президентські вибори. Очевидно, що Г.Зюганов не був небезпечним суперником у боротьбі за крісло російського президента, оскільки його електорат не досить великий. Проте

суперник він дуже необхідний, бо в результаті саме його участі у виборах 26 березня можна забезпечити високу явку електорату. А останній, за підрахунками аналітиків, є вагомою запорукою перемоги В.Путіна вже в першому турі.

Через тиждень після початку урядової кризи СПС, ОВР та «Яблоко» повернулись в зал засідань. Конфлікт було вичерпано.

16 січня шостий з'їзд КПРФ погодився з пропозицією ініціативної групи і висунув кандидатом в президенти голову ЦК Г.Зюганова. Останній у якості основних моментів своєї програми назвав наступні положення: припинити розчленування країни, підвищити життєвий рівень населення, знизити податки з виробників [8, с. 1]. Лідер комуністів знову підкреслив, що для перемоги на виборах опозиційних сил, потрібно створити об'єднану опозицію, яка висунула б єдиного кандидата. Однак, його заклики не знайшли підтримки.

Загалом, крім В.Путіна та Г.Зюганова кандидатами в президенти були Г.Явлінський, В.Жириновський, Ю.Скуратов, Е.Памфілова, К.Тітов, С.Говорухін, А.Подберьозкін, У.Джабраїлов. Фаворитом серед них був В.Путін. Гострої боротьби між претендентами не було – переможець виявився вже в першому турі.

26 березня 2000р. відбулись президентські вибори. На виборчі дільниці з'явилось 68,7% виборців. Уже в першому турі Путін зібрав 52,9% голосів, що свідчило про перемогу на виборах. Його головні суперники розмістились таким чином Зюганов – 29,2%, Явлінський – 5,8%, Жириновський – 2,7% [10, с. 124].

4 квітня 2000 р. Г.Зюганов подав скаргу в ЦВК і в московську прокуратуру на основі того, що ніби-то під час голосування мали місце багаточисленні порушення: в Башкирії (за В.Путіна – 60,34%), Дагестані (76,69%), Інгушетії (85,42%), Мордовії (59,86%), Татарстані (68,74%), а також у Калінінградській (60,16%) і Саратовській (58,29%) областях результати було сфальсифіковано [9, с. 3].

Якщо проаналізувати учасників виборчої гонки, то кожний з них керувався власними цілями. Так, лише Г.Зюганов говорив, що впевнений у своїй перемозі і вважав КПРФ єдиною силою, що може протистояти владі. Інші кандидати навіть не намагались робити вигляд, що переможуть В.Путіна. Г.Явлінський говорив

про необхідність створення демократичної альтернативи Путіну, про недопустимість призначення наступника, але насправді він просто намагався утримати свої позиції, які послабились після парламентських виборів. Певну інтригу в кампанію привніс В.Жириновський. То його не допускали до виборів, то знову відновлювали в правах. То він агітував за Путіна, то критикував владу. Однак він не показав колишньої сили, а просто відіграв відведену йому роль. Ще більш незрозумілою є мотивація інших учасників. Наприклад, К.Тітов пропонував себе в якості демократичної альтернативи Путіну, при цьому рейтинг його популярності був 1-2%. Е.Памфілова виступала від імені всіх жінок. Вона вважала, що жінки повинні хоча б прийняти участь у кампанії. Режисер С.Говорухін виступав в образі борця за правду та з задоволенням критикував опонентів. Ю.Скуратов закликав розібратися з корупцією у владі. Щодо У.Джабраїлова то він прийняв участь у виборах для самореклами. Однак його присутність була важливою для влади. Той факт, що чеченець претендує на вищу державну посаду в країні, повинен був продемонструвати всьому світові, що російське керівництво нічого проти чеченського народу не має та законслухняні чеченці такі ж громадяни країни, як і всі інші.

В.Третьяков, аналізуючи президентську кампанію 2000 р., виділяє такі основні уроки виборів, з якими ми повністю погоджуємося:

1) В.Путін переміг тому, що громадяни вбачали в ньому єдиного дієздатного політика країни, які вміє вирішувати найгостріші проблеми;

2) переміг тому, що був єдиним з кандидатів, який не асоціювався із суспільством Б.Єльцина;

3) переміг тому, що чітко визначив своє стратегічне завдання: створення в Росії та з Росії дієздатної держави, великої країни;

4) Г.Зюганов не зовсім переміг – не зовсім програв. Переміг, бо залишився комуністом № 1 в Росії та № 1 серед всіх опонентів Путіна-президента. А програв він тому, що не зумів при наявності сильної електоральної бази реально суперничати з В.Путіним. Крім того, він не запропонував суспільству,

виборцям оновленого російського комунізму, якого ліва частина суспільства вже давно очікувала.

5) Г.Явлінський програв у всіх відношеннях. Він перестав бути політиком № 3 у суспільстві та головним претендентом на посаду лідера демократичної опозиції [9, с. 3].

Відставка Єльцина з посади президента 31 січня 1999 р. і призначення В.Путіна виконуючим обов'язки президента ознаменувала кінець єльцинської доби. Дострокові президентські вибори перетворились, по суті, в плебісцит. Путін став президентом вже після першого туру голосування. Результати виборів ознаменували остаточне завершення гострої кризи, в якій перебувала влада з літа 1998 р. по осінь 1999 р.

Наступила нова доба – доба Путіна, яка принесла в політичне життя РФ деактивацію демократичного змісту зі збереженням демократичного політичного каркасу. Російський парламент поступово перетворюється на «кишеньковий», виключений з процесу реальної розробки та ухвалення політичних рішень. Ліберальні правоцентристські партії, орієнтовані на західні цінності, зникають з парламентської арени, втрачають вплив і остаточно маргіналізуються. Російська демократична опозиція впевнено рухається в бік позасистемності, влада сприяє розвитку праворадикальних опозиційних рухів і уповільнює еволюцію правоцентристських політичних сил.

Джерела та література

1. Батлер У. Становление многопартийности в России как фактор, воздействующий на отношения с западными государствами / У.Батлер // Актуальные проблемы Европы. – 2000. – № 2. – С. 154–184.
2. Водолазов Г. Выборы до Державної Думи: політична еліта проти громадянського суспільства / Г.Водолазов // Політична думка. – 1999. – № 3. – С. 45–50.
3. Выборы – 99 // Независимая газета. – 1999. – 26 декабря. – С. 1.
4. Гельман В. Оппозиция в России: вымирающий вид? / В.Гельман // Полис. – 2004. – № 4. – С. 53–60.
5. Ефанова Е., Лукьяненко К. Оппозиция и стабильность в Российской Федерации: институционализация и конфигурация / Е.Ефанова, К.Лукьяненко // Известия

Саратовского университета. Серия «Социология. Политология». – 2012. – Том 12. – Вып. 4. – С. 89–93.

6. Ільїн М., Мелешкіна Є. Выборы 1999-2000 гг. в России: трансформация электорального пространства и властных отношений / М.Ільїн, Є.Мелешкіна // Політична думка. – 2000. – № 2. – С. 10–14.
7. Кононенко Н. Ліберальна опозиція в Росії: міф чи реальність? / Н.Кононенко // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014 / 2 (70). – С. 91–106.
8. Портников В. Про вибори в Росії / В.Портников // День. – 2000. – 28 березня. – С. 1.
9. Третьяков В. Пир победенных / В.Третьяков // Независимая газета. – 2000. – 28 марта. – С. 3.
10. Федоров В., Цуладзе А. Эпоха Путина / В.Федоров, А.Цуладзе. – М.: Эксмо, 2003. – 448 с.
11. Шмелев Б. Президент ушел! Что дальше? / Б.Шмелев // Власть. – 2000. – № 2. – С. 3–11.
12. Schneider E. Das politische system der Russischen Foderation. Westdeutscher Verlag, 2001, 264 s.

УДК 364.3-053.6

J.Michno, H.Sommer, H.Sommer

MŁODZIEŻ A BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W OKRESIE PÓŻNEJ NOWOCZESNOŚCI

Niezależnie od przyjętej definicji bezpieczeństwo to stan pożądany i pozytywnie wartościowany. Ujęcia leksykalne utożsamiają bezpieczeństwo ze stanem braku zagrożenia i pewnością. W ujęciach nauk społecznych bezpieczeństwo jest jedną z podstawowych potrzeb, warunkiem prawidłowego funkcjonowania jednostek i zbiorowości ludzkich. Jest również jedną z nadrzędnych wartości ukierunkowujących ludzkie dążenia.

Późną nowoczesność charakteryzują cztery główne cechy: wymóg zaufania do systemów technicznych i organizacyjnych o wielkim stopniu skomplikowania; pojawienie się nowych wymiarów ryzyka, a zwłaszcza